

2. Про пробачію : закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 16.04.2019).

3. О пробации : закон Республики Армения от 23.05.2016 № 3Р-48 // Законодательство стран СНГ : сайт. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=86554 (дата звернення: 16.04.2019).

4. О пробации : закон Республики Казахстан от 30.12.2016 № 38-VI ЗРК // Законодательство стран СНГ : сайт. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=92581 (дата звернення: 16.04.2019).

5. О пробации : закон Кыргызской Республики от 24.02.2017 № 34 // Законодательство стран СНГ : сайт. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=95377 (дата звернення: 16.04.2019).

Одержано 24.04.2019

★

УДК 347.72.032

Віталій Вікторович Кулаков,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ОДНІЄЇ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

З розвитком товарно-грошових відносин у майновому обороті з'являються нові види організацій з правами юридичної особи. Вони створюються різними способами, мають своєрідну внутрішню структуру, правовий режим майна, різний об'єм правосуб'єктності, але в цивільному обороті всі визнаються як рівноправні суб'єкти – юридичні особи. До числа таких організаційно-правових форм юридичних осіб відносяться товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ), а до спеціального законодавства – Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Тривалий час порядок створення, функціонування та припинення діяльності ТОВ забезпечував Закон України «Про господарські товариства», прийнятий ще на початку становлення незалежності України. Однак останній нормативний акт фактично вичерпав себе внаслідок зміни не лише економічних та правових устоїв нашої держави, але й її інтеграції до європейського співтовариства, що, відповідно, викликає потребу у врахуванні положень як євро-

пейського законодавства загалом (Директиви ЄС), так і окремих країн-учасників ЄС.

Позитивним зрушенням у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який врахував тенденції розвитку відповідної організаційно-правової форми юридичної особи та сучасний стан правозастосування в Україні. Проте слід зауважити, що низка питань, пов'язаних із з'ясуванням загальних засад створення, функціонування та припинення ТОВ залишалися невіршеними або не отримали достатнього рівня вирішення. І таким питанням є створення ТОВ однієї особи.

Цивільне законодавство виходить із загального постулату про те, що юридична особа частіше за все створюється двома і більше засновниками, хоча наявність лише одного засновника не є виключенням. Г. Ф. Шершеневич свого часу зауважував, що зазвичай закон вимагає, щоб засновників було не менше відомого числа осіб, щоб долю задуманої справи не залежала від життя або думки однієї особи, хоча одноосібність засновника є звичайним явищем [1, с. 403–404].

Відповідно до ч. 2 ст. 83 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом, абз. 2 ч. 2 ст. 87 ЦК України товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою та з ч. 2 ст. 114 ЦК України господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

У ст. 83 та інших статтях ЦК України закріплюються основні ознаки товариства, а саме: об'єднання осіб і право участі осіб в товаристві. Однією з основних ознак товариства є об'єднання осіб. Слід, щоправда, зазначити, що для підприємницьких товариств кваліфікаційною ознакою крім об'єднання осіб виступає також об'єднання майна. Крім того ЦК України встановлює презумпцію існування об'єднання й у випадку, коли товариства створюються однією людиною. Так ТОВ може за законом створюватися однією особою. Слід зазначити, що конструкція товариства однієї особи має певні суперечності із загальними правилами щодо внутрішньої організації «звичайного» товариства, які розраховані на вироблення загальної волі юридичної особи, від-

мінної від волі його окремих учасників. Однак законодавець застосовує презумпцію наявності товариства при одному учаснику, тому що це відповідає вимогам економічного життя й праву Євросоюзу. Закон передбачає випадки, коли товариство (наприклад, повне й командитне) не може створюватися однією особою [2, с. 180–182].

Підприємницьке товариство однієї особи – універсальна форма обмеження ризику для підприємців у процесі здійснення ними підприємницької діяльності. Для більшості європейських країн така норма має вже багаторічну практику застосування. Наприклад, у Франції відповідна норма з'явилася у 1985 р. (ст. 1832 Французького цивільного кодексу).

Разом з тим у законодавстві країн, які передбачають можливість створення ТОВ однієї особи, завжди є норма, яка встановлює заборону на одноосібну участь у ТОВ іншого ТОВ однієї особи, тобто створення товариства однієї особи другого рівня. Це пов'язано з тим, що під час створення товариства однієї особи першого рівня існує можливість для реалізації норми, що передбачає покладення субсидіарної відповідальності на засновника (учасника) за зобов'язаннями створеної ним юридичної особи, а при створенні товариства однієї особи другого рівня можливості для її реалізації не існує. Проте сучасний стан законодавства України викликав до життя питання щодо можливості створення ТОВ єдиним засновником якого є інше товариство, створене однією фізичною особою. На це питання законодавство, на відміну від раніше чинних положень Закону України «Про господарські товариства» щодо ТОВ, не дає жодної відповіді та не встановлює жодних обмежень.

У ТОВ однієї особи вирішення всіх питань, віднесених до повноважень загальних зборів, здійснюється цією особою. Так, відповідно до ст. 4 Директиви 2009/102/ЄС від 16.09.2009 р. у сфері корпоративного права про компанії з обмеженою відповідальністю, які мають одного учасника (прийнятої на заміну 12-ї директиви Ради європейських співтовариств 89/667/ЄЕС від 21.12.1989 р. про приватні компанії з обмеженою відповідальністю, які мають одного учасника), такий учасник виконує повноваження загальних зборів компанії. У зв'язку з цим проблематику мають питання збільшення статутного капіталу ТОВ однієї особи

внаслідок прийняття до товариства ще одного або кількох учасників. Слід зважити, що оскільки єдиний учасник ТОВ виразив свою волю на це, то він не може оспорювати свою рішення. Так, єдиним засновником та учасником ТОВ «Компанія «Нові Технології-Україна» була ОСОБА-4 із часткою 100 %, що складає 10 000,00 грн. Відповідно до протоколу № 2 загальних зборів засновників (учасників) ТОВ «Компанія «Нові Технології-Україна»» від 18.03.2014 р., на цих зборах були присутні: ОСОБА-4 – 100 % голосів та ОСОБА-6. Через деякий час ОСОБА-4 звернулася до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів засновників (учасників) ТОВ «Компанія «Нові Технології-Україна»» від 18.03.2014 р. Місцевий та апеляційний господарські суди, з рішеннями яких погодився ВГСУ, зазначили, що позивачем не підтверджено, яким чином рішення загальних зборів учасників ТОВ «Компанія «Нові Технології-Україна»», оформлені протоколом від 18.03.2014 р. № 2, порушили права та інтереси ОСОБА-4, з огляду на те, що саме ОСОБА-4, якій належало 100 % голосів, одноосібно схвалила дане спірне рішення, не висловлювала заперечень щодо питань, включених до порядку денного та особисто підписала протокол від 18.03.2014 р. № 2 [3].

З позицій Вищого господарського суду України у випадку наявності у ТОВ лише одного учасника, такий єдиний учасник здійснює управління діяльністю товариства, одноосібно виконуючи повноваження вищого органу товариства, а виконавчі органи та посадові особи є йому підзвітними та забезпечують виконання його рішень [4].

Специфіка реалізації корпоративних прав єдиним учасником товариства проявляється у наступному:

1) у прийнятті рішень вищим органом «товариства однієї особи»;

2) в оспорюванні рішень органів «товариств однієї особи»:

– якщо це рішення єдиного учасника, що фактично становлять собою односторонні правочини, які породжують правові наслідки для господарського товариства, то їх оскаржувати в силу специфіки цього товариства нікому;

– якщо це рішення виконавчого органу такого товариства, то воно може бути оскаржене єдиним його учасником;

3) в оспорюванні правочинів, учинених «товариством однієї особи»:

– якщо це правочин, вчинений на підставі рішення єдиного учасника товариства, він може бути оспорений з мотивів зловживання правом, якщо з цим правочином пов'язані негативні наслідки для інших осіб або для суспільства (наприклад, виведені кошти за межі України без сплати податків або результатом чого стала неможливість задовольнити майнові вимоги кредиторів);

– якщо це правочин, вчинений керівником «товариства однієї особи», він може бути оспорений його єдиним учасником [5, с. 96–97].

Наведене свідчить про те, що незважаючи на прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» проблемні питання створення, функціонування та припинення діяльності ТОВ однієї особи не вирішені. Можемо констатувати, що норми вказаного Закону вносять навіть певний дискомфорт щодо розуміння окремих його положень та практики їх застосування, що потребує подальшого удосконалення не лише загалом законодавство про ТОВ, але й встановлення чіткої специфіки ТОВ однієї особи.

Список бібліографічних посилань

1. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права : в 2 т. М. : Статут, 2003. Т. 1: Введение. Торговые деятели. 480 с.
2. Кузнецова Н. С., Довгерт А. С. Институт юридического лица в гражданском кодексе Украины. *Альманах цивилистики*. 2012. Вып. 5. С. 169–208.
3. Постанова Вищого господарського суду України від 07.11.2017 : справа № 916/3333/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67379081> (дата звернення: 02.04.2019).
4. Постанова Вищого господарського суду України від 08.06.2015 : справа № 501/3677/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44827066> (дата звернення: 02.04.2019).
5. Корпоративні спори : комент. суд. практики / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2018. 288 с.

Одержано 09.04.2019

★